

**ПАРЛАМЕНТЫН ХУРАЛДААНЫ ДЭГ ЗӨРЧСӨН ГИШҮҮНД ХАРИУЦЛАГА ХҮЛЭЭЛГЭХ
ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ: ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА**

(Харьцуулсан судалгаа)

*Д.Халиун, Д.Амаржаргал (Ph.D),
Г.Билгээ, П.Уранчимэг,*

АГУУЛГА

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

1. Австралийн Холбооны Улс
2. Бүгд Найрамдах Герман Улс
3. Оросын Холбооны Улс
4. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
5. Япон Улс
6. Бүгд Найрамдах Сингапур Улс
7. Бүгд Найрамдах Франц Улс
8. Бүгд Найрамдах Болгар Улс
9. Бүгд Найрамдах Словак Улс

ХАВСРАЛТ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Судалгааны хамрах хүрээ

Судалгаанд гадаадын зарим оронд парламентын хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнд хариуцлага хүлээлгэдэг эрх зүйн зохицуулалтын талаар судалсан болно.

Судалгаанд Австрали, ХБНГУ, ОХУ, БНСУ, Япон, Сингапур, Болгар, Франц, Словак зэрэг 9 улсын парламентын хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнд хүлээлгэх хариуцлагын талаар нарийвчлан судалсан.

Үүнээс парламентын засагтай 6 улс:

- Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс;
- Бүгд Найрамдах Сингапур Улс;
- Бүгд Найрамдах Болгар Улс;
- Бүгд Найрамдах Словак Улс;
- Австралийн Холбооны Улс;
- Япон Улс.

Ерөнхийлөгчийн болон холимог засагтай 3 улс:

- Оросын Холбооны Улс;
- Бүгд Найрамдах Солонгос Улс;
- Бүгд Найрамдах Франц Улсыг хамруулсан болно.

Судалгааны үр дүнгийн тойм

Судалгааны дүнг нэгтгэн, хуралдааны дэг зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлагыг:

- сануулах;
- хуралдаанд үг хэлэх эрхийг хасах;
- хуралдаанд оролцох эрхийг хасах;
- торгох;
- бусад гэж ангилан Хүснэгт 1-р харуулсан болно.

Судалгаанд хамрагдсан орнуудад парламентын хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнд хүлээлгэх хариуцлагын нийтлэг төрөлд хуралдаанд оролцох эрхийг хасах, сануулах, торгуулийн шийтгэл багтаж байна. Эдгээр шийтгэлийн хамгийн их хэрэглэгдэж байгаа байдлаар авч үзвэл:

□ **Хуралдаанд оролцох эрхийг хасах шийтгэлийн хувьд** судалгаанд авагдсан нийт 9 улсаас 8 улсад тус шийтгэлийг хуралдааны дэг зөрсөн гишүүнд ногдуулдаг бол *Словак Улсын Үндэсний Зөвлөлийн хувьд **санал хураалтаас бусад хэлбэрээр хуралдаанд оролцох эрхийг хасах** шийтгэлийг ногдуулж байна.

Хуралдаанд оролцох эрхийг хасах *шийтгэлийг* ногдуулж буй хугацааны хувьд 5 улсад зөрчлийн хэмжээнд тохируулан хугацааг тогтоосон байгаа бөгөөд хамгийн багадаа 1 цаг (Австрали) байгаа бол хамгийн ихдээ Сингапур Улсын Парламентын гишүүнд тухайн чуулганы хугацааг дуустал (Парламентын тухай хуулийн 20 дугаар зүйл, Хуралдааны дэгийн 58, 59 дүгээр зүйл) ногдуулах зохицуулалтууд тусгагдсан байна.

ХБНГУ, БНСУ /зарим зөрчилд 90 хоног/, Япон Улсын Парламентын хувьд хуралдаанд оролцох эрхийг хасах шийтгэлийн дээд хязгаарыг 30 хоногоор тогтоосон байна.

*ОХУ-ын Холбооны Хурлын доод танхим болох Төрийн Думын хувьд 2018 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдрийн ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын 5220-7 дугаар тогтоолоор

Төрийн Думын Регламентад өөрчлөлт оруулж “хуралдаанд оролцох эрхийг хасах” шийтгэлийг “гишүүний үг хэлэх хугацааг дуусгавар болгох” шийтгэлээр сольсон байна.²⁰⁷

Шийтгэлийг ногдуулах үндэслэлийн хувьд:

- Парламентын тухай хууль, дэг журам зөрчсөн, сануулга авсан ч дагаж мөрдөөгүй бол (§145.1-2 БНСУ);
- Парламентын дотоод дэг журам, нэр хүндийг ноцтой зөрчсөн гишүүнийг (§38.1 ХБНГУ);
- Зэмлэлийг үл тоосон, эсхүл 2 удаа зэмлүүлсэн бол (§145.1-2 Франц);
- Танхимаас гарах шаардлагыг биелүүлээгүй бол (§94 а Австрали);
- Хуралдаан даргалагчийг үл тоомсорлох, санаатайгаар олон дахин хуралдааныг үймүүлж, дэгийг зөрчсөн бол Спикер (Дэгийн §59 Сингапур).

Шийтгэлийг ногдуулах нөхцөлийн хувьд:

- Нэр дуудах шийтгэл ногдуулж, хуралдаанд оролцох эрхийг хасах асуудлаар санал хураалт явуулна (§94 b Австрали);
- Парламентын дотоод дэг журмын зөрчсөн, парламентын нэр хүндийг унагаж сануулга авсан эсэхээс үл хамаарч (§38.1 ХБНГУ);
- Гишүүн, эсхүл аливаа этгээд парламентыг үл хүндэтгэх үйлдэл (contempt)²⁰⁸ гаргасан бол Парламентын тухай хуулийн 20 дугаар зүйлд заасан шийтгэл (Үүнд: тухайн чуулган дуусах хүртэл хугацаанаас дээшгүй хугацаагаар хорих, хуралдаанд оролцох эрхийг хасах, торгууль, донгодох/хатуу донгодох)-ийг бүгдийг, эсхүл аль нэгийг нь Парламент ногдуулна (Хуулийн §20.1, 21.1 Сингапур).

Шийтгэлийн хугацааны хувьд:

Зөрчлийн хэмжээнд тохируулан хугацааг тогтоож өгсөн байдал:

- 1 цаг, 24 цаг, дараалсан 3 хуралдаан, дараалсан 7 хуралдаан (§94 d Австрали);
- 15 хоног, 30 хоног (§73.2-3 Франц)
- Шийтгэл авсан гишүүн танхимаас нэн даруй гараагүй бол шийтгэлийн хугацааг сунгахаар заасан (§38.3 ХБНГУ);
- 1 хуралдааны турш, 2-3 хуралдааны турш (§161-162 Болгар);
- Тухайн хуралдааны өдрийг дуустал, тухайн чуулганыг хугацааг дуустал (Дэгийн §58, 59.48 Хуулийн §20.1 c Сингапур).

Дээд хэмжээг тогтоосон байдал:

- 30 хүртэл хоног (§38.1 ХБНГУ, §242 Япон);
- 30 хүртэл хоног, зарим зөрчилд 90 хүртэл хоног (§163.3 БНСУ).

Шийтгэл ногдуулах субъектийг заасан байдал:

- Шийтгэлийн хугацааг Парламент тогтооно (§59.3 Сингапур);
- Ёс зүйн тусгай хорооны хяналт шалгалтаар дамжуулан шийдвэр гаргаж шийтгэнэ (§155 БНСУ).

Үйлчлэх хүрээний хувьд:

- Нэгдсэн болон хорооны хуралдааны танхим, иргэд, зочдын парламентын хуралдаантай танилцах хэсэг (§94 e Австрали);
- Парламентын ордон (§60 Сингапур, §73.1 Франц).

²⁰⁷ ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Регламент, <http://duma.gov.ru/duma/about/regulations/>

²⁰⁸ “contempt” гэж Парламентын () тухай хуулийн 5 дугаар бүлэгт заасан зөрчлүүдийг ойлгоно. Сингапурын Парламентын тухай хуулийн 2 дугаар зүйл. Парламентын тухай хуулийн 5 дугаар бүлэг. Үүнд: “Парламент, эсхүл хорооны дэг журам, шийдвэрийг, эсхүл Спикерийн хууль, дэгийн дагуу тавьсан шаардлагыг биелүүлээгүй, биелүүлэхээс татгалзсан ...” <https://sso.agc.gov.sg/Act/PPIPA1962?Provs=P11-#pr1->

Санал хураалтаас бусад хэлбэрээр хуралдаанд оролцох эрхийг хасах /танхимаас гарах үүрэгтэй/:

- Тухайн өдрийн хуралдаанд (§32.2 Словак).

□ **Сануулгын шийтгэлийн хувьд** судалгаанд авагдсан 9 улсаас 7 улсад хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнд тус шийтгэлийг ногдуулж байна. Үүнээс сэдвээрээ ярих болон дэг журмын сануулгыг ХБНГУ, ОХУ, Франц, Словак зэрэг улсын Парламентын хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнд хэрэглэж байна.

*Харин Австрали, Сингапур Улсын Парламентын хувьд хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнийг нэрээр дуудах буюу нэрийг нэрлэх шийтгэлийг хэрэглэдэг бөгөөд Парламентын Төлөөлөгчдийн танхимын Спикер, эсхүл хуралдаан даргалагч тухайн шийтгэлийг ногдуулахаас өмнө гишүүнд анхааруулга өгч болох боловч үүнийг даргалагчийн үүрэгт тухайлан тусгаагүй байна (Австрали).²⁰⁹

Сануулах шийтгэлийн төрлийн хувьд:

- сэдвээрээ ярих сануулга болон дэг журмын сануулга (§36 ХБНГУ, §52 а, б ОХУ, §32.1-2 Словак, §54.6, §71.2 Франц);
- сэдвээрээ ярих сануулга (§156 Болгар);
- дэг журмын сануулга (§145.1 БНСУ, §116 Япон).

*Сануулгын шийтгэл ногдуулах тоо, хэмжээний хувьд судалгаанд авсан орнуудаас ХБНГУ-ын Бундестагийн хуралдааны дэгээр нарийвчлан тогтоосон байна. Үүнд: §36.2-т “3 удаа хэлэлцэж буй асуудалтай холбоотой үг хэлэх талаар сануулга авсан, эсхүл 3 удаа дэг журмын сануулга авсан ба 2 дахь сануулгын хүрээнд 3 дахь сануулгын үр дагаврын талаар түүнд хэлэх...”-ээр заасан.

□ **Торгуулийн шийтгэлийн хувьд** судалгаанд авагдсан нийт 9 улсаас 6 улс хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнд торгуулийн шийтгэл ногдуулдаг байна. Торгуулийн хэмжээг мөнгөн дүнгээр тогтоосон орнуудын хувьд хамгийн багадаа 1000 евро (Словак, ХБНГУ), хамгийн ихдээ 50 000 сингапур доллар (30 000 гаруй евро)-аас хэтрэхгүй (Сингапур Улсын Парламентын тухай хуулийн 37-р зүйл,) байхаар тогтоосон байна. Франц, Сингапур, Болгар, БНСУ-ын парламентуудын хувьд хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнд ногдуулах торгуулийг цалинтай уялдуулж тогтоосон байна. Тухайлбал, Болгар, Сингапур зэрэг улсын Парламентын хувьд парламентын гишүүний хуралдаанд оролцох эрхээ хасуулсан шийтгэлийн хугацаанд цалинг олгохгүй.

Торгууль ногдуулах нөхцөлийн хувьд:

- Парламентын дэг журам, нэр хүндийг зөрчсөн, сануулга өгсөн эсэхээс үл хамаарна (§37.2 ХБНГУ);

Торгуулийн хэмжээний хувьд:

Торгуулийн хэмжээг мөнгөн дүнгээр тогтоосон байдал:

- 1 000 евро (§139.2 Словак);
- 1 000, 2000 евро (§37.2 ХБНГУ);
- 50 000 сингапур доллараас хэтрэхгүй (Хуулийн §37 Сингапур).

Торгуулийн хэмжээг цалинтай уялдуулж тогтоосон:

- Нэг, зургаан сарын цалингийн 25 хувь, нэг, хоёр сарын цалингийн 50 хувь, 6 сарын цалинтай тэнцүү (§76-77 Франц);

²⁰⁹ Австралийн Парламентын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн тайлбар, 2018 он
https://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/Practice7/HTML/Chapter14/Powers_of_Chair_to_enforce_order

- Хуралдаанд оролцох эрхээ хасуулсан өдрийн цалинг олгохгүй (§162 Болгар, Хуулийн §29.3 Сингапур);
- Хуралдаанд оролцох эрхээ хасуулсан өдрийн хөдөлмөрийн хөлс, хуулийн төсөл боловсруулах үйл ажиллагааны хөлс болон онцгой үйл ажиллагааны хөлсний 50 хувь (§155.3 БНСУ).

□ **Хуралдаанд үг хэлэх эрхийг хасах шийтгэлийн хувьд** судалгаанд хамрагдсан нийт 9 улсаас 5 улс (ХБНГУ, БНСУ, Япон, Франц, Болгар)-д хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнд тус шийтгэлийг ногдуулдаг бол ОХУ, Словак, Сингапур Улсуудын хувьд гишүүний үгийг дуусгавар болгох буюу гишүүний үгийг таслах зохицуулалт тусгагдсан байна. Шийтгэлийн хугацааны хувьд хэлэлцэж буй асуудлын хэлэлцүүлгийг дуустал, эсхүл тухайн өдрийн хуралдаанд гишүүний үг хэлэх эрхийг хасахаар зохицуулсан байна.

Шийтгэлийг ногдуулах нөхцөлийн хувьд:

- Сануулгын шийтгэлийг ногдуулсны дараа (§36.2 ХБНГУ, §145.2 БНСУ, §116 Япон, §71.3 Франц);
- Сануулга, донгодох, хатуу донгодох шийтгэлээс хоёрыг нь ногдуулсны дараа (§160.1 Болгар); мөн
- үг хэлэх/асуулт асуух хугацаа хэтэрч, Спикер дуусгавар болгохыг санал болгосон ч үргэлжлүүлсэн бол (§160.2 Болгар).

Шийтгэлийн хугацааны хувьд:

- Хэлэлцэж буй асуудлын хэлэлцүүлгийг дуустал (§36.2 ХБНГУ);
- Тухайн өдрийн хуралдаан (§145.2 БНСУ);
- Тухайн өдрийн хуралдаанд, хэлэлцүүлэг дараагийн өдөр үргэлжлэх бол хэлэлцэж буй асуудлыг дуустал (§116 Япон);
- Үндэсний Ассамблейн Ерөнхийлөгчөөр шийдвэрлээгүй бол, хуралдааныг дуустал (§71.3 Франц).

Гишүүний үг хэлэх хугацааг дуусгавар болгох буюу гишүүний үгийг таслах:

*ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Регламентын 52.2-т заасны дагуу гишүүн сэдвээрээ ярих сануулга авч, дахин зөрчил гаргасан бол Төрийн Думын хуралдааны даргалагч түүний үгийг тасална.

*Францын Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэгийн 54 дүгээр зүйлийн 54.6-д заасны дагуу “Гишүүн сэдвээрээ ярих сануулга авч, сануулгыг үл тоосон, эсхүл гишүүн зөвшөөрөлгүй үг хэлж, Ерөнхийлөгч /Үндэсний Ассамблейн дарга/-ийн үгээ дуусгах шаардлагыг хүлээж аваагүй бол Ерөнхийлөгч гишүүний үг хэлэхийг зогсоож, түүний хэлсэн үгийг тэмдэглэлд оруулахгүй байхыг тушаана”.

□ **Бусад**

Парламентын хуралдааны дэг зөрсөн гишүүнийг “нэрлэх” шийтгэл²¹⁰

“Нэрлэх/ нэр дуудах” (улмаар гишүүний хуралдаанд оролцох эрхийг хасах) шийтгэл нь Их Британийн парламентад анх 1641 онд хэрэглэгдсэн бөгөөд хурал даргалагчийн ногдуулж болох хамгийн хүнд шийтгэлд тооцогддог байна. Тухайлбал, Австралийн парламентын доод танхим болох Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн 64 дүгээр зүйлд “Танхим болон Холбооны танхимд байгаа ямар ч гишүүнийг нэрээр нь дуудахгүй бөгөөд зохих ёсоор дараах байдлаар дуудна гэж заасан. Үүнд: Засгийн газрын гишүүн, Парламентын гишүүн,

²¹⁰ https://www.aph.gov.au/About%20Parliament/House%20of%20Representatives/Powers%20practice%20and%20procedure/Practice7/HTML/Chapter14/7chap14_2_6.html#_ftn453

Сонгогдсон тойргийн гишүүн.”

Төлөөлөгчдийн танхимд Спикерийг үл хүндэтгэсэн, бүдүүлэг үг хэллэг хэрэглэсэн, холбогдолгүй, хамааралгүй асуудлаар ярих, үг хэлж буй гишүүний яриаг тасалж буй гишүүнд нэр дуудах шийтгэлийг ногдуулна. Тус шийтгэлийг ногдуулахаас өмнө Спикер тухайн гишүүнд сануулга өгч болох боловч тэгэх үүргийг хүлээдэггүй байна. Хэрэв гишүүн уучлал гуйж, Спикер хүлээн авсан тохиолдолд цааш ямар нэгэн арга хэмжээ авахгүй, харин тус шийтгэлийг ногдуулсан тохиолдолд Спикер тухайн гишүүнийг хуралдаанд оролцуулахгүй байх, эсхүл Парламент шаардлагатай гэж үзсэн арга хэмжээ авахыг хүлээж болно. Спикер хоёрдугаар хувилбарыг сонгосон тохиолдолд өөр нэг гишүүн, ихэнх тохиолдолд Танхим дахь Засгийн газрын тэргүүн²¹¹-гишүүнийг хуралдаанд оролцох эрхийг хасах саналыг нэн даруй оруулах бөгөөд тухайн саналыг хэлэлцэхгүй, өөрчлөхгүйгээр санал хураалт явуулна. Саналыг дэмжсэн тохиолдолд гишүүн Танхимаас гарч явах үүрэгтэй.²¹²

Мөн дээрхтэй адил шийтгэлийн төрөл Сингапур Улсын Парламентад хэрэглэгддэг байна. (Парламентын хуралдааны дэгийн 58-59 дүгээр зүйл)

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

²¹¹ Leader of the Government in the House

²¹² https://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/Practice7/HTML/Chapter14/Powers_of_Chair_to_enforce_order

Хүснэгт 1. Парламентын хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнд хүлээлгэх хариуцлага

Улсын нэр		АВСТРАЛИ	ХБНГУ	ОХУ	БНСУ	ЯПОН	СИНГАПУР	ФРАНЦ	БОЛГАР	СЛОВАК
№	Хариуцлагын төрөл	Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэг	Бундестагийн хуралдааны дэг	ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Регламент	Үндэсний Ассамблейн тухай хууль	Парламентын тухай хууль Зөвлөхүүдийн танхимын хуралдааны дэг	Парламентын тухай хууль ²¹³ Хуралдааны дэг	Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэг	Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэг	Үндэсний зөвлөлийн дэгийн тухай хууль
1	Сануулах	тусгагдаагүй	Хэлэлцэж буй асуудалтай холбоогүй үг хэлэх, дэг зөрчвөл 1 удаа \$ 36.1	Регламентын заалтыг зөрчвөл сануулах \$ 52.2.a, b	Нээлттэй хуралдаан дээр сануулга өгөх \$ 145.1	сануулга өгөх, үг хэлэх эрхийг нь хязгаарлах, хэлсэн үгээ татаж авахын аль нэгийг шаардана \$ 234-235 Хуулийн \$ 116	тусгагдаагүй	Ерөнхийлөгч /ҮА-ийн дарга/ сэдвээрээ ярихыг сануулна \$ 54.6 Ерөнхийлөгч дэг сахихыг сануулна \$ 71.2	Спикер сануулга өгнө \$ 156	Хуралдаан даргалагч хэлэлцэж буй асуудлын сэдвээс гажсан бол сануулах \$32.1-2
2	Хуралдаанд үг хэлэх эрхийг хасах /Үг хэлэх хугацааг дуусгавар болгох	тусгагдаагүй	3 удаа сануулга авсан бол \$ 36.2	*Үг хэлэх хугацааг дуусгавар болгох \$ 52.2	Сануулгыг дагах мөрдөхгүй бол үг хэлэх эрхийг хасна \$ 145.2		*Үг хэлэх хугацааг дуусгавар болгох \$ 58-61	Сануулга авсан гишүүн чуулганы хуралдааны төгсгөл хүртэл үг хэлэх эрхгүй \$ 71.3	Үг хэлэх/асуулт асуух хугацаа хэтэрч, Спикер яриагаа дуусгавар болгохыг санал болгосон ч үргэлжлүүлсэн бол \$ 160	*Үг хэлэх хугацааг дуусгавар болгох \$32.2
3	Хуралдаанд оролцох эрхийг хасах	Спикерийн захирамжийг дагахгүй бол 1 цаг, 24 цаг түүнээс дээш хугацаагаар түдгэлзүүлэх, \$ 94.e	30 хүртэл хоногоор оролцуулахгүй байж болно \$ 38.1	тусгагдаагүй	30 хүртэл хоногоор хуралдаанд суухыг хориглох \$ 163.3	шаардлагыг биелүүлэхгүй бол үг хуралдааны өдөр дуусах хүртэл, эсхүл маргааш өдрийг дуустал \$ 242	түхайн өдрийн хуралдаанаас гарахыг шаардах эрхтэй, татгалзсан тохиолдолд чуулганы	15 хоногийн хугацаанд ордонд хүрэлцэн ирэхийг хориглоно. Давтан хариуцлага хүлээх бол хугацааг 30 хоног хүртэл сунгана \$ 73.2, 73.3	ногдуулсан сахилгын шийтгэлийг бүдүүлэг, зохисгүй байдлаар эсэргүүцсэн, доромжилсон,	шаардлагыг хүлээн аваагүй бол Спикер зөрчил гаргасан гишүүнийг түхайн өдрийн хэлэлцүүлэгт оролцох эрхийг

²¹³ Сингапурын Парламентын тухай хууль, 2000 он <https://sso.agc.gov.sg/Act/PPIPA1962#pr21->

						30 хоног хүртэл \$ 242	хугацааг дуусах хүртэлх хугацаагаар \$ 58-60 Хуулийн \$ 20		хүч хэрэглэсэн бол 1-3 хуралдаанд оролцох эрхийг хасна \$ 161, 162	нь хасна. Гишүүн санал хураалтад оролцох эрхтэй байна. \$ 32.2
4	Торгох	тусгагдаагүй	Дотоод дэг журам, нэр хүнд зөрчсөн гишүүн 1000 евро, давтан гаргасан бол 2000 еврогоор торгуулна \$ 37.1	тусгагдаагүй	Сануулга, уучлалт хүсэх үед цалингийн ½, \$ 155.4.1 30 хоног оролцох эрхийн хассан бол 3 сарын цалин олгохгүй \$ 155.4.2	тусгагдаагүй	50 000 доллар хүртэл, Хуулийн \$ 20 Хуралдаанд оролцох эрхээ хасуулсан өдрийн цалинг олгохгүй Хуулийн \$ 29.3	Дэг сахиулахыг сануулсан тухай тэмдэглэл нь гишүүний цалингийн 1/4-ийг 1 сарын турш \$ 71.6 1 удаагийн энгийн зэмлэл 1 сарын турш цалингийн хагасаар \$ 76.1 зэмлэл болон түр түдгэлзүүлсэн бол 2 сарын турш цалингийн хагсаар \$ 76.2 санал хураалтад саад хийвэл 1 сарын цалингийн 1/4, давтан үйлдвэл 6 сар болж сунгагдана \$ 77-1.1, 77-1.2	Хуралдаанд оролцох эрхээ хасуулсан өдрийн цалинг олгохгүй \$ 162	өөр гишүүний өмнөөс санал өгснийг тогтоосон тохиолдолд 1000 еврогийн торгууль \$139.2
5	Бусад хариуцлага	Гишүүнийг нэрлэх болон түдгэлзүүлэх \$ 94.b, d	тусгагдаагүй		Нээлттэй хуралдаан дээр уучлал хүсэх \$ 155.2	Нэгдсэн чуулганы нээлттэй хуралдаан дээр уучлал хүсэх \$ 122.2 Гишүүнээс хасах хуулийн \$ 122.4	Гишүүнийг нэрлэх, Баривчлах, хорих, Гишүүнийг огцруулах Хуулийн \$ 20 c	Хуралдааны тэмдэглэлээр шаардлага тавина \$ 71.2 ҮХ-ын Ерөнхийлөгч /ҮА-ийн дарга/-ийн тавьсан шаардлагыг биелүүлэхгүй бол дээрх хугацааг 6 сар хүртэл сунгана \$	Донгодох шийтгэл \$ 158 Хатуу донгодох шийтгэл \$ 159	Донгодох шийтгэл, Гишүүнийг огцруулах \$139.2-3

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

ПАРЛАМЕНТЫН ХУРАЛДААНЫ ДЭГ ЗӨРЧСӨН ГИШҮҮНД ХАРИУЦЛАГА ХҮЛЭЭЛГЭХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ: ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

1. АВСТРАЛИЙН ХОЛБООНЫ УЛС²¹⁴

Тус улсын Төлөөлөгчдийн Танхимын хуралдааны дэгийн 8 дугаар бүлэгт тус танхимын хуралдаанд дэг журамтай хэлэлцүүлэг явуулах болон биеэ авч явах ерөнхий журмын талаар тусгасан байна.²¹⁵

Эмх журамгүй үйлдэл

Дараах тохиолдолд “эмх журамгүй үйлдэл” гэж үзнэ (Дэгийн §91):

- 1) хуралдаанд санаатайгаар саад учруулсан бол;
- 2) дэгийг санаатайгаар зөрчсөн бол;
- 3) зүй бус үг хэрэглэсэн, зүй бус үгээ буцааж авахаас татгалзсан бол;
- 4) дэг сахихаас санаатайгаар татгалзсан бол;
- 5) Спикерийг санаатайгаар үл тоомсорлосон бол;
- 6) Спикер хуралдааны дэг зөрчсөн гэж үзсэн бол.

Хүлээлгэх хариуцлага (Дэгийн §94)

Спикер нь гишүүний эмх журамгүй үйлдэл гаргагсдад дараах арга хэмжээг авна:

1) *Танхимаас гаргах захирамж:*

- хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнийг танхимаас нэг цагийн хугацаатай гаргах захирамж гаргах ба уг захирамжийг хэлэлцэхгүй;
- хэрэв тухайн гишүүн танхимаас нэн даруй гараагүй бол Спикер нь Дэгийн 94.b-д заасан журмын дагуу арга хэмжээ авна.

2) *Гишүүнийг нэрлэх болон хуралдаанаас түдгэлзүүлэх* (Дэгийн §94.b):

- Спикер хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнийг нэрлэж болно;
- Спикер гишүүнийг ийнхүү нэрлэсний дараа тухайн гишүүнийг хуралдаанаас түдгэлзүүлэх буюу хуралдаанд оролцуулах эсэх талаар санал хураалт явуулна. Энэ асуудлыг хэлэлцэхгүйгээр шийдвэрлэнэ.

3) *Зайлшгүй арга хэмжээ авах:*

- хэрэв Спикер нь танхимын нэр төрийг хамгаалах зайлшгүй шаардлага байна гэж үзвэл хуралдааны дэг зөрчсөн гишүүнийг танхимаас нэн даруй гарахыг захирамжилж болно;
- хэрэв гишүүн танхимаас нэн даруй гарахгүй бол Спикер нь Дэгийн 94.b-д заасны дагуу гишүүнийг нэрлэнэ;

²¹⁴ Австралийн Холбооны Улсын Төлөөлөгчдийн Танхимын хуралдааны дэг. Гарын авлага. Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх нь төсөл. 2019. 42 дэх тал

²¹⁵ Ruling - a formal decision made by the President or Speaker, usually on a matter of procedure in the Senate or the House of Representatives.

Австралийн Холбооны Улсын Төлөөлөгчдийн Танхимын хуралдааны дэгийн 8 дугаар бүлэг.
https://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/law-library-files/Australia_House_of_Representatives_Standing_Orders_as%20of%20March%202006_EN.pdf хандсан
2020.08.29

- шаардлагатай гэж үзвэл тодорхой хугацаагаар хуралдаанаас түдгэлзүүлэх эсэх талаар санал хураалт явуулна;
- хэрэв санал хураалт дэмжигдээгүй бол гишүүн танхимд буцаж ирж болно.

4) **Хуралдаанаас түдгэлзүүлэх хугацаа:**

- гишүүнийг хуралдаанаас түдгэлзсэн бол дараах хугацааг баримтална:
 - анх удаа түдгэлзүүлсэн бол 24 цагийн хугацаанд;
 - тухайн хуанлийн жилд хоёр дахь удаа түдгэлзүүлсэн бол түдгэлзүүлсэн өдрөөс хойш дараалсан 3 хуралдааны хугацаанд;
 - тухайн хуанлийн жилд гурав, түүнээс олон удаа түдгэлзүүлсэн бол түдгэлзүүлсэн өдрөөс хойш дараалсан 7 хуралдааны хугацаанд;
- дээрх хугацааг тогтооход өмнөх чуулганаар түдгэлзүүлж байсан, эсхүл танхимаас нэг цагийн хугацаатай гаргаж байсан захирамж хамаарахгүй.

5) **Хуралдааны танхимаас гаргах:**

- үүнд, гишүүнийг танхимаас нэг цагийн хугацаатай гаргах болон хуралдаанаас 24 цаг, эсхүл түүнээс дээш хугацаанд түдгэлзүүлснийг хамааруулна.

6) **Хуралдааны танхимаас албадан гаргах:**

- хэрэв гишүүн нь танхимаас гаргах захирамжийг дагахаас татгалзвал Спикер түүнийг хуралдааны танхимаас албадан гаргах, эсхүл түр саатуулах байранд аваачихыг дэг сахиулагчид (Serjeant-at-Arms)²¹⁶ тушааж болно.

Хуралдааныг завсарлуулах, эсхүл хойшлуулах (Дэгийн §95)

Хуралдааны танхимд эмх замбараагүй байдал үүссэн тохиолдолд Спикер дараах арга хэмжээг авах ба ингэхдээ санал хураалт явуулахгүй:

- тухайн хуралдааныг завсарлуулах ба эргэж хэзээ хуралдахыг мэдэгдэх;
- тухайн хуралдааныг дараагийн хуралдаан хүртэл хойшлуулах.

2. БҮГД НАЙРАМДАХ ГЕРМАН УЛС²¹⁷

Герман Улсын Бундестагийн хуралдааны дэгийн 4 дүгээр бүлэгт “Хэлэлцэх асуудлын төлөвлөгөө, хуралдааныг зарлан хуралдуулах, хуралдааныг удирдах, дэг сахиулах” асуудлыг тусгасан байна.

1) **Сануулах, үг хэлэх эрхийг хасах арга хэмжээ:**

- гишүүн үг хэлэх хугацаагаа хэтрүүлсэн бол хуралдаан даргалагч түүнийг нэг удаа сануулсны дараа үг хэлэх эрхийг хасна (Дэгийн §35);
- гишүүн үг хэлэхдээ хэлэлцэж буй асуудлаас өөр асуудал руу хальсан бол хуралдаан даргалагч сануулна (Дэгийн §36);
- Бундестагийн дэг зөрчин бусдын нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлөх үйлдэл хийж буй гишүүнийг хуралдаан даргалагч нэрийг нь дуудаж сануулга өгнө;
- үг хэлэгч нь 3 удаа сэдвээрээ ярих сануулга, эсхүл 3 удаа дэг сахих сануулга авсан ба 2 дахь сануулгын хүрээнд 3 дахь сануулгын үр дагаврын талаар түүнд хэлсэн бол хуралдаан даргалагч тус гишүүний үг хэлэх эрхийг хасаж, уг гишүүнд тухайн асуудлын хэлэлцүүлгийн явцад дахин үг хэлэх эрх олгохгүй.

²¹⁶ an officer of the Department of the House of Representatives (and carrier of the Mace) who carries out the orders of the House and who assists to keep order in Parliament House.

<https://www.aph.gov.au/Help/Glossary> хандсан 2020.08.28

²¹⁷ Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Бундестангийн хуралдааны дэг. Гарын авлага, Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх нь төсөл. 2019 он.

2) **Торгох** (Дэгийн §37):

- Бундестагийн дэг, нэр хүндийг зөрчсөн гишүүнд Бундестагийн Ерөнхийлөгч 1000 еврогийн торгууль ногдуулж болно;
- ийнхүү торгууль ногдуулах нь хуралдаан даргалагч урьдчилан сануулга өгсөн эсэхээс үл хамаарч ногдуулна;
- зөрчлийг давтан гаргасан бол тухайн гишүүнийг 2000 еврогоор торгоно. Дэгийн 38 дугаар зүйлийн 2 дугаар заалт үүнд ижил үйлчилнэ.

3) **Танхимаас хөөх** (Дэгийн §38):

- Бундестагийн дэг, нэр хүндийг ноцтой зөрчсөн гишүүнийг хуралдаан даргалагч танхимаас хөөж гаргах эрхтэй;
 - энэ шийтгэлийг оногдуулах нь урьдчилан сануулга өгсөн, торгууль ногдуулсан зэргээс үл хамаарна;
 - хуралдаан даргалагч нь тухайн хуралдаан дуусахаас өмнө танхимаас хөөгдсөн гишүүн цаашид хэдэн удаагийн хуралдаанд оролцох эрхгүй болсныг зарлана;
 - гишүүнийг 30 хүртэл хоногоор хуралдаанд оролцуулахгүй байхаар шийтгэж болно;
- гишүүнийг танхимаас хөөх шийтгэлийг дараагийн хуралдаан дээр хэрэгжүүлэхээр хойшлуулж болно;
 - гэхдээ хуралдаан даргалагч Бундестагийн дэг, нэр хүндийг ноцтой зөрчсөн үйлдлийг тогтоож, тухайн үедээ үүнийг зарлах ба шийтгэлийг дараагийн хуралдаан дээр хэрэгжүүлнэ гэдгээ зөрчил гаргасан гишүүнд мэдэгдэнэ;
- тухайн гишүүн нь хуралдааны танхимыг нэн даруй орхин гарах үүрэгтэй;
 - хэрэв шаардлагыг биелүүлэхгүй бол хуралдаан даргалагч нь гишүүний энэ үйлдлээс болж шийтгэлийн хугацааг сунгахад хүргэхийг түүнд сануулна;
- тухайн гишүүн нь хуралдаанд оролцох эрхээ хасуулсан хугацаандаа Байнгын хороодын хуралдаанд мөн оролцохгүй;
- тухайн гишүүн нь хуралдаанд хууль бусаар оролцохыг завдсан бол хуралдаан даргалагч нь шийтгэлийн хугацааг сунгахад хүргэхийг түүнд сануулна (Дэгийн §38.3.2).

Хариуцлагын арга хэмжээг үл зөвшөөрөх (Дэгийн §39):

Тухайн гишүүн нь сануулга, торгууль, танхимаас хөөх хариуцлагын арга хэмжээг үл зөвшөөрч байгаа бол дараагийн хуралдаан хүртэл өөрийн байр суурь, үндэслэлийг бичгээр илэрхийлж болно.

3. ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС²¹⁸

Хуралдааны дэгийг сахиулах

ОХУ-ын Төрийн Думын Регламентын 52.2 дахь хэсэгт зааснаар **“хуралдааны дэгийг сахиулах** гэдэг нь хуралдаан даргалагч Төрийн Думын Регламентад заасан хуралдааны дэгийг сахиулах гэдгийг ойлгоно” гэсэн байна. Хуралдаанд оролцогчид дараах дэгийг сахина:

- Төрийн Думын хуралдаан дээр үг хэлж байгаа этгээд нь депутатын ёс зүйн журмыг зөрчих, Төрийн Думын бусад депутатыг болон бусдыг доромжилсон, нэр хүндийг нь гутаасан бүдүүлэг үг хэллэг хэрэглэх, хэн нэгнийг үндэслэлгүйгээр гүтгэх, илт худал мэдээлэл ашиглах, хууль бус үйлдэлд уриалах эрхгүй (Регламентын §45);

²¹⁸ Оросын Холбооны Улсын Төрийн Думын Регламент, гарын авлага. Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх нь төсөл. 2019 он.

- хуралдаан дээр хуралдаан даргалагчийн зөвшөөрөлгүйгээр хэн ч үг хэлэхгүй (Регламентын §58.1);
- Төрийн Думын гишүүд хэлэлцэж байгаа асуудлын хүрээнд ярих үүрэгтэй (Регламентын §56.4);
- Регламентын нэг онцлог зохицуулалт бол Төрийн Думд үг хэлж байгаа Төрийн Думын депутат, Холбооны Зөвлөлийн гишүүн, төрийн албан хаагч “мөнгөөр илэрхийлэгдэх үнийн үзүүлэлтийг ОХУ-ын хуульд өөрөөр заагаагүй бол рублиэр илэрхийлнэ” (Регламентын §45).

Дэг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлага

Хуралдаан даргалагч нь хуралдааны дэгийг зөрчигчдөд дараах төрлийн арга хэмжээ авна. Үүнд:

- сануулах;
- алдааг засч залруулах;
- үгийг нь таслах;
- хуралдааны танхимаас гаргах.

Хэрэв арга хэмжээ авахаар бол хуралдаан даргалагч нь тухайн депутатын хуралдааны дэгийг хэрхэн зөрчсөн, ямар арга хэмжээ авах тухай тайлбарлана.

Хуралдаан даргалагч нь дараах тохиолдолд хуралдааны дэг зөрчигчдөд **урьдчилан сануулга өгөх** ба дахин зөрчсөн бол **үгийг нь тасална**. Үүнд:

- Регламентын 45 дугаар зүйлд заасан шаардлагыг биелүүлээгүй бол (Регламентын §45);
- депутат нь хэлэлцэж байгаа сэдвээсээ өөр асуудал руу орж ярьсан бол (Регламентын §52.2.б, §56.4);

Хуралдаан даргалагч нь хуралдааны явцад ОХУ-ын Үндсэн хууль, үндсэн хуульчлагдсан хууль, бусад хууль тогтоомж, журмыг зөрчсөн, мөн үг хэлэхэд гарсан алдааг **засч залруулах** арга хэмжээ авах (Регламентын §52.2.в), хуралдаанд уригдсан хүмүүс нь Төрийн Думын ажилд хөндлөнгөөс оролцсон бол **хуралдааны танхимаас гаргах** арга хэмжээг тус тус авна (Регламентын §52.2.г).

4. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС²¹⁹

Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 13 дугаар бүлэгт “Хуралдааны дэг, хамгаалалтын алба”, 14 дүгээр бүлэгт “Сахилгын шийтгэл”-ийн талаар тусгасан байна. Спикер нь Үндэсний Ассамблейг төлөөлөх, чуулганы хуралдааныг даргалах, дэг журмыг сахиулах, Үндэсний Ассамблейн Тамгын газрыг удирдах чиг үүргийг хэрэгжүүлэхийг энэ хуулийн 10 дугаар зүйлд заасан байна.

Дэг зөрчсөн үйлдэл

Хуралдаанд оролцогчид чуулганы нэгдсэн, эсхүл Байнгын хорооны хуралдааны танхимд Үндэсний Ассамблейн тухай хуульд заасан хуралдааны дараах дэгийг сахина. Тухайлбал:

1) гутаан доромжлох, парламентыг үл хүндэтгэх

- гишүүн нь хуралдааны үед бусдыг доромжлох, гуравдагч этгээдийн хувийн байдлын талаар үг хэлэхийг хориглоно (Хуулийн §146);

²¹⁹ Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх нь төсөл, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хууль, гарын авлага, 2019 он.

- 2) үг хэлэхэд саад хийхийг хориглох
 - гишүүн нь бусад гишүүнд хүч хэрэглэх, хуралдааны үед ёс зүйгүй үг хэлэх, эсхүл бусдыг үг хэлэхэд саад учруулах үйлдэл хийхийг хориглоно (Хуулийн §147);
- 3) хуралдааны үйл ажиллагаанд саад болж болзошгүй зүйлсийг оруулахгүй байх
 - гишүүн нь чуулганы нэгдсэн, эсхүл Байнгын хорооны хурлын танхимд хуралдааны үйл ажиллагаанд саад болж болзошгүй зүйл, хоол, ундааг авч орохыг хориглоно (Хуулийн §148);
- 4) хууль бусаар спикер, эсхүл хорооны даргын суудлыг эзлэхгүй байх
 - гишүүн нь хуралдааны даргалагчийн суудлыг хууль бусаар эзлэхийг хориглоно (Хуулийн §148.2);
- 5) танхим руу орох, танхимаас гарахад саад болохгүй байх
 - хэн ч гишүүнийг нэгдсэн хуралдаан болон хорооны чуулганд оролцохоор нэгдсэн хурлын танхим, эсхүл хорооны хурлын танхимд орж гарахад саад учруулахыг хориглоно (Хуулийн §148.3).

Гишүүн дор дурдсан үйлдлүүдийн аль нэгийг гаргасан бол Ёс зүйн тусгай хороо уг үйлдлийг шалгаж, хариуцлага тооцох эсэх талаар шийдвэр гаргана (Хуулийн §155). Үүнд:

- 1) Үндсэн хуулийн 46.1²²⁰, 46.3²²¹-т заасан зөрчил гаргасан бол;
- 2) энэ хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан давхар ажил эрхлэхийг хориглосон журмыг зөрчсөн бол;
- 3) энэ хуулийн 29.2 дугаар зүйлд заасан ашиг олох зорилгоор үйл ажиллагаа явуулахыг хориглосон журмыг зөрчсөн бол;
- 4) энэ хуулийн 54-2.2 дугаар зүйлд заасан “ажил үүргийн шугамаар олж мэдсэн төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг нийтэд мэдэгдэх буюу задруулж болохгүй” гэснийг зөрчсөн бол;
- 5) энэ хуулийн 102 дугаар зүйлд²²² заасан хэлэлцэх асуудал болон зөвшөөрснөөс өөр үг хэлэх, эсхүл энэ хуулиар тогтоосон үг хэлэх хугацааны хязгаарлалтыг зөрчиж үйл ажиллагаанд саад учруулсан бол;
- 6) энэ хуулийн 118.3 дугаар зүйлийг²²³ зөрчиж олон нийтэд дэлгэгдээгүй материалыг бусдад үзүүлэх, дамжуулах, өөрчилж зассан бол;
- 7) энэ хуулийн 118.4 дүгээр зүйлд²²⁴ заасныг зөрчих, зарлахыг хориглосон агуулгыг олон нийтэд дэлгэсэн бол;
- 8) энэ хуулийн 145.1 дүгээр зүйлд²²⁵ заасан хурлын танхимын дэгийг зөрчих, спикер болон Байнгын хорооны даргын зааврыг зөрчсөн бол;
- 9) энэ хуулийн 146 дугаар зүйлийг²²⁶ зөрчиж хуралдаан дээр бусдыг доромжлох, хувийн сэдлээр шүүмжлэх үг хэлсэн бол;
- 10) энэ хуулийн 148.2 дугаар зүйлийг зөрчиж спикер, эсхүл хорооны даргын суудлыг хууль бусаар эзэлсэн, эсхүл энэ хуулийн 145 дугаар зүйлд зааснаар спикер, эсхүл хорооны даргын шаардсаныг биелүүлээгүй бол (энэ үйлдлийг үйлдсэн бол Ёс зүйн тусгай хорооноос шалгахгүйгээр шийдвэр гаргаж болно);

²²⁰ 46.1 Members of the National Assembly shall have the duty to maintain high standards of integrity.

²²¹ 46.3 Members of the National Assembly shall not acquire, through abuse of their positions, rights and interests in property or positions, or assist other persons to acquire the same, by means of contracts with or dispositions by the State, public organizations or industries.

²²² §102. Хэлэх үг нь хуралдааны хэлэлцэх асуудал болон зөвшөөрөгдсөн сэдвээс гажиж болохгүй.

²²³ §118.3. Гишүүн нь бусдад хуралдааны тэмдэглэлийг үзүүлэх, эсхүл хуулж нийтлэх, хуулбарлуулахыг хориглоно.

²²⁴ §118.4. Нээлттэй болоогүй хурлын агуулгыг нийтэд зарлаж болохгүй.

²²⁵ §145.1. Аль нэг гишүүн нэгдсэн хуралдаан, эсхүл хорооны хурлын танхимд энэ хууль, эсхүл Үндэсний Ассамблейн дүрэм журмыг зөрчиж, танхимын хэв журмыг алдагдуулсан бол спикер, эсхүл хорооны дарга түүнд сануулга өгөх, эсхүл уг үйлдлийг зогсоож болно

²²⁶ §146. Гишүүн нэгдсэн чуулган, эсхүл хорооны хуралдаан дээр бусдыг доромжлох, гуравдагч этгээдийн хувийн байдлын талаар үг хэлэхийг хориглоно.

- 11) хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр Үндэсний Ассамблейн чуулган эхэлснээс 7 хоногийн дотор нэгдсэн, эсхүл Байнгын хорооны хуралдаанд ирээгүй болон спикер, Байнгын хорооны даргын хуралдаа суух тухай шаардлагыг хүлээн авснаас 5 хоногийн дотор ирээгүй бол;
- 12) огцруулах асуудлаар явуулж буй Төрийн байгууллагын хяналт, шалгалт явуулах тухай хуульд заасан хяналт, шалгалтын үйл ажиллагаанд оролцох үүргээ зөрчсөн бол.

Сахилгын шийтгэлийн төрөл, түүнийг зарлах (Хуулийн §163)

Дээрх зөрчилд дараах сахилгын шийтгэлийг оногдуулах ба сахилгын шийтгэл оногдуулах шийдвэр гарсан тохиолдолд Спикер энэ тухай нээлттэй хуралдаан дээр зарлана. Үүнд:

- 1) нээлттэй хуралдаан дээр **сануулга өгөх**;
- 2) нээлттэй хуралдаан дээр **уучлалт хүсэх**;
- 3) 30 хүртэл хоногоор **хуралдаанд суухыг хориглох**:
 - төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг задруулсан бол 90 хүртэлх хоног,
 - хэлэлцэх асуудал болон зөвшөөрснөөс өөр үг хэлэх, эсхүл хуулиар тогтоосон үг хэлэх хугацааны хязгаарлалтыг зөрчиж үйл ажиллагаанд саад учруулсан бол 90 хүртэлх хоног;
 - хуралдаанд суугаагүй хугацааг тооцон Үндэсний Ассамблейн гишүүний хөдөлмөрийн хөлс олгох хуульд заасан хөдөлмөрийн хөлс, хуулийн төсөл боловсруулах үйл ажиллагааны хөлс болон онцгой үйл ажиллагааны хөлсийг 50 хувиар бууруулна;
- 4) хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр Үндэсний Ассамблейн чуулган эхэлснээс 7 хоногийн дотор нэгдсэн, эсхүл Байнгын хорооны хуралдаанд ирээгүй болон спикер, Байнгын хорооны даргын хуралдаа суух тухай шаардлагыг хүлээн авснаас 5 хоногийн дотор ирээгүй бол дараах сахилгын шийтгэлийг ногдуулна:
 - нээлттэй хуралдаан дээр сануулга өгөх, уучлалт хүсэх. Энэ тохиолдолд сарын хөлсийг 50 хувь хасахаар шийдвэрлэж тухайн сар болон дараагийн сарын цалингаас хасна. Цалин хөлс олгогдсон тохиолдолд буцаан авна;
 - хуралдаанд 30 хоногийн турш суулгахгүй байх. Энэ тохиолдолд шийтгэхээр шийдвэрлэсэн сараас эхлэн 3 сарын цалин олгохгүй бөгөөд олгогдсон бол бүгдийг буцаан авна;
 - хөөх тухай шийдвэр гараагүй тохиолдолд нэгдсэн чуулганаар өөр төрлийн сахилгын шийтгэл оногдуулж болно;
- 5) гишүүн нэгдсэн хуралдаан, эсхүл Байнгын хорооны хуралдааны танхимд Үндэсний Ассамблейн тухай хуульд заасан журмыг зөрчиж, танхимын дэг журмыг алдагдуулсан бол спикер, эсхүл Байнгын хорооны дарга нь түүнд сануулга өгөх, эсхүл уг үйлдлийг нь зогсооно (Дэгийн §145);
- 6) гишүүн дээрх шаардлагыг дагаж мөрдөхгүй бол хуралдаан даргалагч нь түүний тухайн өдрийн хурал дээр үг хэлэх эрхийг хасах, эсхүл танхимаас хөөж болно (Дэгийн §145);
- 7) хуралдаан даргалагч нь хуралдааны танхимд дэг журам сахиулах боломжгүй гэж үзсэн бол тухайн хуралдааныг хойшлуулах, эсхүл завсарлуулах тухай зарлаж болно (Дэгийн §145);

8) бүрэн эрх хасагдсан хүний сонгох эрхийг хязгаарлах (Хуулийн 164 дугаар зүйл): Энэ хуулийн 163²²⁷ дугаар зүйлд зааснаар сахилгын шийтгэл авч хөөгдсөн гишүүн хөөгдсөний улмаас орон гарсан суудалд нэр дэвшиж болохгүй (Дэгийн §164).

5. ЯПОН УЛС

Тус улсын Парламентын тухай хууль (The Diet law)²²⁸-ийн 14-15 дугаар бүлэгт хуралдааны дэг сахиулахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан байна.

Хуралдаан даргалагч нь чуулганы үед, мөн чуулганы завсарлагааны үед дэгийг сахиулахад дүрмийн дагуу цагдаагийн хүчийг ашиглаж болно. Цагдаагийн ажилтнуудыг хуралдаан даргалагчийн хүсэлтийн дагуу Засгийн газраас явуулах ба тэд хуралдаан даргалагчийн удирдлагад ажиллана.

Гишүүн хуралдааны дэг зөрчсөн, эмх замбараагүй байдал бий болгосон, эсхүл Танхимын нэр хүндэд халдсан бол хуралдаан даргалагч нь түүнд дараах шаардлагуудыг тавина:

- сануулга өгөх;
- үг хэлэх эрхийг нь хязгаарлах;
- хэлсэн үгээ татаж авах.

Хэрэв хуралдаан даргалагчийн шаардлагыг биелүүлэхгүй бол тухайн өдрийн хуралдааныг дуусах хүртэл, эсхүл дараагийн өдрийг дуустал хуралдаанд оролцохыг хориглоно.

Харин Танхимын эмх замбараагүй байдал хяналтаас гарсан бол хуралдаан даргалагч нь тухайн хуралдааныг хойшлуулахыг тус улсын Парламентын тухай хуульд болон Дээд танхимын дэгийн 232 дугаар зүйлд тус тус заасан байна.

Танхимд байгаа гишүүдийн хувийн асуудлаар доромжилсон үг хэллэг хэрэглэхийг хориглох ба хэрэв хуралдааны үед өөрийгөө доромжлуулсан гэж үзсэн гишүүн Танхимд сахилгын арга хэмжээ авах талаар өргөдөл гаргаж болно.

Дэг зөрчигчдөд авах арга хэмжээ

Дээд танхимын дэг (The Rules of the House of Councillors)-д зааснаар хуралдааны дэг зөрчигдвөл дараах сахилгын арга хэмжээг авна. Үүнд:

- нэгдсэн хуралдааны үед Дээд танхимын Ерөнхийлөгч (President of the House of Councillors) хуралдааныг завсарлуулах, хуралдааныг хойшлуулах, эсхүл дэг зөрчсөн гишүүнийг танхимаас гаргах арга хэмжээ авна (Дэгийн §232);
- Хорооны хуралдааны үед дэг зөрчигдвөл Хорооны дарга хуралдааныг завсарлах, эсхүл хуралдааныг хаах арга хэмжээ авна (Дэгийн §233);
- Хорооны хуралдаан, танхимын хуралдаан, эсхүл бусад хуралдааны дэг зөрчигдвөл Дээд танхимын Ерөнхийлөгч сахилгын хороонд мэдэгдэнэ (Дэгийн §234);
- доромжилсон үг хэллэгийг таслан зогсоох, эсхүл татаж авах шаардлагыг биелүүлэхгүй байгаа этгээдийн талаар Дээд танхимын Ерөнхийлөгч, Парламентын тухай хуулийн 116 дугаар зүйлд зааснаас гадна сахилгын хороонд шилжүүлэх арга хэмжээ авч болно.
- доромжилсон үг хэллэгийг таслан зогсоох талаар гаргасан Хорооны даргын сануулгыг биелүүлээгүй этгээдийг Хорооны дарга Парламентын тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлд зааснаас гадна сахилгын арга хэмжээ авахаар Дээд танхимын Ерөнхийлөгчид мэдэгдэнэ (Дэгийн §235);

²²⁷ Сахилгын шийтгэлийн төрөл, түүнийг зарлах

²²⁸ <https://www.sangiin.go.jp/eng/law/diet/index.htm> хандсан 2020.08.28

- хэн нэгэн этгээд нууц мэдээллийг задруулсан бол Дээд танхимын Ерөнхийлөгч Сахилгын хороо руу арга хэмжээ авахуулахаар явуулна (Дэгийн §236);
- Сахилгын дарга сахилгын арга хэмжээ авахуулах шаардлагагүй гэж үзсэн ч гэсэн аль нэг гишүүн сахилгын арга хэмжээ авахуулах талаар санал хураалгаж болно (Дэгийн §237);
- сахилгын арга хэмжээ авах асуудлыг Дээд танхимын Ерөнхийлөгч Танхимд нэн даруй оруулна. Арга хэмжээ авахдаа Дээд танхимын Ерөнхийлөгч Сахилгын хороогоор хэлэлцүүлэхгүйгээр танхимд санал хураалт явуулна (Дэгийн §238);
- сахилгын арга хэмжээнд холбогдсон гишүүдийг Сахилгын хороо дуудаж асуулт асууна (Дэгийн §239);
- сахилгын арга хэмжээ авахуулж буй гишүүн хуралдаанд, эсхүл Хорооны хуралдаанд оролцохгүй. Гэсэн ч Дээд танхимын Ерөнхийлөгч, эсхүл Хорооны даргын зөвшөөрлөөр өөрийгөө хамгаалуулахаар өөр гишүүнийг хуралдаанд суулгаж болно (Дэгийн §240);
- Сахилгын хороо нь хэргийг шалгаж, уучлалт гуйх, эсхүл сануулах тухай тогтоолын төслийг бэлтгэн Дээд танхимын Ерөнхийлөгчид өргөн барина (Дэгийн §241);
- танхимаас түр түдгэлзүүлэх хугацаа 30 хоногоос хэтрэхгүй. Гишүүн удаа дараа зөрчил гаргаж байсан ч дээрх хугацаанаас хэтрүүлж болохгүй (Дэгийн §242);
- гишүүн нь танхимд суух эрхээ түдгэлзүүлсэн тохиолдолд Тусгай хороо болон хорооны Зөвлөгөөний гишүүнчлэлээ алдана (Дэгийн §243);
- хэрвээ сахилгын арга хэмжээ авахуулж байгаа гишүүн танхимд ирвэл Дээд танхимын Ерөнхийлөгч түүнийг танхимыг нэн даруй орхихыг шаардана. Хэрэв гишүүн шаардлагыг хүлээн зөвшөөрөхгүй бол Дээд танхимын Ерөнхийлөгч дахин Сахилгын хороонд хүргүүлэх болно (Дэгийн §244);
- танхимын нэр хүндийг гутаах, эсхүл дэгийг ноцтой (particularly reprehensible manner) зөрчсөн үйлдэл гаргасан тохиолдолд гишүүний хуралдаанд оролцох эрхийг түдгэлзүүлж танхимаас гаргана (Дэгийн §245);
- Сахилгын хорооноос гишүүнийг хөөх (recommendation for expulsion) санал дэвшүүлсэн шийдвэрийг гишүүдийн 2/3 буюу түүнээс дээш гишүүд дэмжээгүй бол танхим дэг зөрчсөн этгээдэд өөр сахилгын арга хэмжээ ногдуулна (Дэгийн §246);
- Танхим сахилгын арга хэмжээ авна гэж шийдвэрлэсэн л бол Дээд танхимын Ерөнхийлөгч хаалттай хуралдааны шийдвэрийг нээлттэй хуралдаан дээр ч зарлана (Дэгийн §247).

6. БҮГД НАЙРАМДАХ СИНГАПУР УЛС

Бүгд Найрамдах Сингапур Улсын **Парламентын тухай хуулийн** 4 дүгээр бүлэг “Парламентын бүрэн эрх”-т Парламентаас зөрчил гаргасан гишүүнд хүлээлгэх хариуцлага ногдуулах талаар, 5 дугаар бүлэгт “Зөрчил, шийтгэл”-тэй холбоотой асуудлыг тусгасан байна.

Хуулийн 20, 21 дүгээр зүйлд ёс журамгүй үйлдэл гаргасан, парламентыг үл хүндэтгэсэн, бүрэн эрхээ хэтрүүлсэн гишүүнд дараах шийтгэлийг бүгдийг, эсхүл аль нэгийг ногдуулж болно гэж заасан байна. Үүнд:

- тухайн чуулган дуусах хүртэл хугацаанаас дээшгүй хугацаагаар хорих;
- хуралдаанд оролцох эрхийг хасах;
- торгууль (50 000 сингапур доллараас хэтрэхгүй);
- донгодох/хатуу донгодох.

Парламентын хуралдааны дэгийн²²⁹ 55-61 дүгээр зүйлд Парламент дахь дэг журамтай холбоотой асуудлыг тусгасан байна.

Хуралдаан даргалагч нь зөрчил гаргасан аливаа гишүүнийг тухайн өдрийн хуралдаанаас гарахыг шаардах эрхтэй. Үүнд Дэг сахиулах үүрэг бүхий албан тушаалтныг (Sergeant-at-Arms) оролцуулж болно.

Хуралдаан даргалагч дээрх арга хэмжээг хангалтгүй гэж үзвэл тухайн гишүүнийг нэрлэх (улмаар хуралдаанд оролцох эрхийг хасах) шийтгэлийг ногдуулж болно.

Хуралдаан даргалагчийг үл тоомсорлох, санаатайгаар олон дахин хуралдааныг үймүүлж, дэгийг зөрчсөн тохиолдолд нэр дуудсан гишүүнийг Парламентын Ерөнхий Нарийн Бичгийн даргаар дамжуулж зарлан, парламентын шийдвэрлэсэн хугацаагаар хуралдаанд оролцох эрхийг хасна. Үүнд дэг зөрчсөн асуудлыг хэлэлцэх, өөрчлөх, хойшлуулахыг зөвшөөрөхгүй.

Хоёр ба түүнээс дээш гишүүн хамсан зөрчил гаргаснаас бусад тохиолдолд нэг удаад зөвхөн нэг гишүүнийг нэр дуудна.

Дэгийн зөрчил гаргаж, хуралдаанд оролцох эрхээ хасуулсан гишүүн шийдвэрийг биелүүлэхээс татгалзсан тохиолдолд хуралдаан даргалагчийн тушаалаар Дэг сахиулах үүрэг бүхий албан тушаалтны шаардлагыг биелүүлээгүй бол дахин санал авахгүйгээр тухайн чуулганы²³⁰ хугацааг дуустал хуралдаанд оролцох эрхийг нь хасна.²³¹ Шийтгэл авсан гишүүн Парламентын ордныг даруй орхиж гарах ёстой (Дэгийн 59.4 дэх заалт).

Парламент бүхэлдээ эмх замбараагүй байдалд орсон тохиолдолд хуралдаан даргалагчийн шийдвэрээр хуралдааныг тогтоосон хугацааны дагуу түр завсарлуулж, эсхүл хойшлуулж болно.

7. БҮГД НАЙРАМДАХ ФРАНЦ УЛС²³²

Үндэсний Ассамблейн гишүүдийн хуралдаанд оролцох, ямар үйлдлийг зөрчил гэж тооцож хариуцлага хүлээлгэхтэй холбоотой харилцааг Үндэсний ассамблейн дэгийн тухай регламент²³³ буюу Дэгээр зохицуулна.

Үндэсний Ассамблейн дэгийн 42 дугаар зүйлд зааснаар гишүүд хуралдаанд заавал оролцоно. Хэрэв гишүүн нь сард 2-оос дээш удаагийн хуралдаанд хүндэтгэх шалтгаангүйгээр суугаагүй бол гишүүний 1 сарын хөдөлмөрийн хөлснөөс 25 хувийг суутгана.

2014 оны 11 дүгээр сарын 28-ны өдөр энэ Дэгийн 70 дугаар зүйлд оруулсан өөрчлөлтөөр дараах үйлдэл хийсэн Үндэсний Ассамблейн гишүүдийг зөрчил гаргасан гэж үзэн сахилгын шийтгэл оногдуулна. Үүнд:

- дэг журам зөрчсөн жагсаал, цуглаан, үймээн өдөөх;
- бусад гишүүнийг доромжлох, эсхүл тэдэнд заналхийлэх;
- нээлттэй хуралдаан дээр хүчирхийллийг өдөөх;
- Үндэсний ассамблей болон Үндэсний Ассамблейн Ерөнхийлөгчийг доромжлох, эсхүл өдөөн турхирах;

²²⁹ <https://www.parliament.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/standing-orders-of-the-parliament-of-singapore.pdf> хандсан 2020.08.28

²³⁰ <https://www.parliament.gov.sg/parliamentary-business/glossary/Details/session/Session> хандсан 2020.08.28

²³¹ When the Member or Members named by him as having refused to obey his direction has or have been removed from Parliament, he or they shall thereupon, without any further question being put, be suspended from the service of Parliament during the remainder of the session (Дэгийн 59.4 дэх заалт).

²³² МХШҮХ-ийн Судалгаа, Мэдээлэл, Лавлагааны албаны судалгаа, Парламентын гишүүнд хариуцлага тооцох эрх зүйн зохицуулалт: Бусад орны туршлага (Харьцуулсан судалгаа СТ-18/203)

²³³ Règlement de l'Assemblée Nationale. www2.assemblee-nationale.fr

- БНФУ-ын Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын болон Парламентын гишүүдийг доромжлох, эсхүл өдөөн турхирах, эсхүл тэдэнд заналхийлэх;
- Үндэсний Ассамблейн ордонд халдлага зохион байгуулах;
- Үндэсний Ассамблейн дэгд заасан бусад ёс зүйн зөрчил гаргах.

Зөрчил гаргасан гишүүдэд дараах сахилгын шийтгэлийг хүлээлгэнэ. (Дэгийн §71) Үүнд:

- шаардлага тавих;
- хуралдааны тэмдэглэлээр шаардлага тавих;
- арга хэмжээ авах /донгодох/;
- гишүүний эрхийг нь түр хугацаагаар түдгэлзүүлэх.

Хуралдааны тэмдэглэлээр шаардлагыг Үндэсний Ассамблейн товчоо²³⁴, эсхүл Үндэсний Ассамблейн Ерөнхийлөгч тавина. Тухайлбал, Ерөнхийлөгчийн саналаар, эсхүл өөрийгөө хохирогч хэмээн үзсэн гишүүний бичгээр гаргасан гомдлын дагуу Товчоо нь хуралдааны тэмдэглэлээр шаардлага тавина. (Дэгийн §72)

Энгийн арга хэмжээ авах болон түр хугацаагаар түдгэлзүүлэх арга хэмжээг Үндэсний Ассамблейн товчооны саналаар гаргах ба үүнийг хэлэлцэхгүй Үндэсний Ассамблейд сонсоно. (Дэгийн 72-р зүйл)

Зарим сахилгын шийтгэлээр Үндэсний Ассамблейн гишүүнд олгогдсон эрхийг хэсэгчлэн түдгэлзүүлнэ. Тухайлбал, хуралдааны тэмдэглэлээр шаардлага тавих нь гишүүний эрхийн 1/4-ийг түдгэлзүүлэх бол энгийн арга хэмжээ авах нь гишүүний бүрэн эрхийн тэн хагасыг 1 сарын турш тус тус түдгэлзүүлэх үр дагавартай. (Дэгийн §73)

Мөн түр хугацаагаар түдгэлзүүлэх сахилгын шийтгэл нь гишүүний эрхийн тэн хагасыг 2 сарын турш түдгэлзүүлэх үр дагавартай бөгөөд энэ нь сахилгын шийтгэл оногдуулсан өдрөөс хойш 15 хоногийн хугацаанд Үндэсний Ассамблейн үйл ажиллагаанд оролцох, Үндэсний ассамблейн ордонд хүрэлцэн ирэхийг тус тус хориглоно. Харин тухайн гишүүнд энэ сахилгын шийтгэлээр давтан хариуцлага хүлээх бол хугацааг 30 хоног хүртэл сунгана. (Дэгийн §73)

Сахилгын шийтгэлтэй хугацаандаа бусад гишүүн, эсхүл гишүүдэд дахин халдах болон Ерөнхийлөгчийн тавьсан шаардлагыг биелүүлэхгүй бол дээрх хугацааг 6 сар хүртэл сунгана. Цаашлаад ноцтой халдлагыг үйлдвэл Үндэсний Ассамблейн Ерөнхийлөгч нь нэн даруй Ерөнхий прокурорыг дуудах ёстой. (Дэгийн §77)

Хуралдаан дээр санал хураалтыг залилах тохиолдолд гишүүний эрхийн 1/4-ийг 1 сарын турш түдгэлзүүлэх ба мөн хуралдаан дээрээ санал хураалтын журмыг дахин зөрчвөл дээрх хугацааг 6 сар хүртэл сунгана. (Дэгийн §77)

Хүснэгт 2. Сахилгын шийтгэлийн төрөл

Сахилгын шийтгэлийн төрөл	Хариуцлага хүлээлгэх субъект	Санаачилга гаргах эрх бүхий субъект	Гишүүний эрхийг хэсэгчлэн түдгэлзүүлэх	Тайлбар
Шаардлага тавих	Ерөнхийлөгч	Товчооны саналаар		
Хуралдааны тэмдэглэлээр шаардлага тавих	- Үндэсний Ассамблейн товчоо, - Үндэсний	- Үндэсний Ассамблейн Ерөнхийлөгчийн саналаар, - өөрийгөө хохирогч	гишүүний эрхийн 1/4-ийг түдгэлзүүлэх	

²³⁴ Үндэсний Ассамблейн товчоо - Үндэсний Ассамблейн зохион байгуулалт, үйл ажиллагааг удирдлагаар хангах хамтын дээд байгууллага ба Үндэсний Ассамблейн Ерөнхийлөгч, 6 дэд ерөнхийлөгч, 3 квестор, 12 нарийн бичгийн дарга нараас бүрдэнэ.

	Ассамблейн Ерөнхийлөгч	хэмээн үзсэн гишүүний бичгээр гаргасан гомдлын дагуу		
Арга хэмжээ авах /донгодох/	Үндэсний Ассамблейн товчоо	Үндэсний Ассамблейн товчооны саналаар	гишүүний эрхийн тэн хагасыг 1 сарын турш түдгэлзүүлэх	
Гишүүний эрхийг нь түр хугацаагаар түдгэлзүүлэх	Үндэсний Ассамблейн товчоо	Үндэсний Ассамблейн товчооны саналаар	гишүүний эрхийн тэн хагасыг 2 сарын турш түдгэлзүүлэх	-Үндэсний Ассамблейн үйл ажиллагаанд оролцохыг хориглоно, -Үндэсний Ассамблейн ордонд хүрэлцэн ирэхийг хориглоно
	Үндэсний Ассамблейн товчоо	Нарийн бичгийн даргын саналаар	гишүүний эрхийн 1/4-ийг 1 сарын турш түдгэлзүүлэх	санал хураалтын журмыг зөрчсөн тохиолдолд

8. БҮГД НАЙРАМДАХ БОЛГАР УЛС²³⁵

Парламентын дэг (Үндэсний Ассамблейн зохион байгуулалт болон үйл ажиллагааны дэг - *Rules of Organisation and Procedure of the National Assembly*)-ийг 2017 оны 05 дугаар сарын 02-ны өдөр баталж мөн өдрөөс дагаж мөрдөж эхэлсэн байна.

12 дугаар бүлгийн 3 дугаар дэд хэсэгт парламентын горим (*parliamentary behavior*)-той холбоотой асуудлыг тусгасан бөгөөд Үндэсний ассамблейн гишүүд нь Үндэсний ассамблейн эрх мэдлийг харгалзан бусад гишүүд болон хүмүүст хүндэтгэлтэй хандана. 2) Үндэсний ассамблейн гишүүд нь өөрсдийн суудлаас спикерийн үгийг тасалдуулахгүй байх, бүдүүлэг үг хэллэг хэрэглэх үйлдэл гаргахгүй байх, бусдыг сүрдүүлэхгүй байх, хувийн амьдралтай холбоотой, эсхүл иргэдийн нэр хүндэд хохирол учруулах мэдээллийг ил болгох, мөн хуралдааны дэгийг зөрчсөн аливаа үйлдэл гаргахыг хориглоно.

Шийтгэлийн арга хэмжээ (Дэгийн §156)²³⁶

Зөрчил гаргасан парламентын гишүүнд дараах шийтгэлийг хүлээлгэнэ. Үүнд:

- **сануулах** (reminder):
 - хэлэлцүүлгийн асуудлаас хальж хазайсан бол (Дэгийн §157);
- **донгодох** (reprimand):
 - Спикер бусад гишүүдийг доромжилсон үг хэллэг хэрэглэсэн, үйлдэл гаргасан, эсхүл бусдыг сүрдүүлсэн бол (Дэгийн §158);
- **хатуу донгодох** (censure):
 - Спикер хуралдааны дэгийг зөрчсөн, эсхүл чуулганы танхимд эмх замбараагүй байдал үүсгэсэн бол (Дэгийн §159);
- **үг хэлэх эрхийг нь хасах** (taking away the word):
 - тухайн хуралдааны хугацаанд гишүүнд сануулах, донгодох, хатуу донгодох зэрэг шийтгэлийн 2 удаа ногдуулсан бол (Дэгийн §160);
 - үг хэлэх/асуулт асуух хугацаа хэтэрч, Спикер яриагаа дуусгавар болгохыг санал болгосон ч үргэлжлүүлсэн бол (Дэгийн §160);
- **1 удаагийн хуралдаанд оролцох эрхийг хасах** (removal from a sitting):
 - ногдуулсан сахилгын шийтгэлийг бүдүүлэг, зохисгүй байдлаар эсэргүүцсэн бол (Дэгийн §160);
 - нэгдсэн чуулганы хуралдааныг хэвийн явуулахад удаа дараа саад учруулсан бол (Дэгийн §160);
 - бусдын картаар санал өгсөн бол (Дэгийн §160);
- **2-3 удаагийн хуралдаанд оролцох эрхийг хасах** (removal from up to three sittings) зэрэг байна:
 - Үндэсний Ассамблей, Сайд нарын зөвлөл, Ерөнхийлөгч, Дэд ерөнхийлөгч болон төрийн бусад байгууллагыг доромжилсон бол (Дэгийн §161);
 - Чуулганы танхим, Үндэсний Ассамблейд хүч хэрэглэсэн, хэрэглэхийг уриалсан бол (Дэгийн §161).

Хуралдаанд оролцох эрхийг хассан шийтгэл ногдуулсан гишүүний тухайн хуралдаанд оролцоогүй өдрийн хөлсийг олгохгүй бөгөөд Парламентын гишүүдэд ногдуулсан сахилгын

²³⁵ МХШҮХ-ийн Судалгаа, Мэдээлэл, Лавлагааны албаны судалгаа, Парламентын гишүүнд хариуцлага тооцох эрх зүйн зохицуулалт: Бусад орны туршлага (Харьцуулсан судалгаа СТ-18/203)

²³⁶ Үндэсний Ассамблейн зохион байгуулалт болон үйл ажиллагааны дэг <https://www.parliament.bg/en/rulesoftheorganisations> хандсан 2020.08.29

шийтгэлийн талаарх мэдээллийг Үндэсний ассамблейн веб хуудсанд нийтэлнэ. Сахилгын шийтгэл хүлээн авсан гишүүн шийтгэл ногдуулснаас хойш 3 хоногийн дотор Спикерт тухайн шийтгэлийг эсэргүүцэн гомдол гаргах эрхтэй байх ба Спикер гомдлыг хүлээн авах, хэрэгсэхгүй болгох, эсхүл ногдуулсан сахилгын шийтгэлийг өөрчлөх эрхтэй байна. (Дэгийн §163)

Үндэсний Ассамблейн веб хуудсанд Байнгын хороо, дэд хороо, ажлын хэсэг болон холбогдох нэгдсэн чуулганы хуралдааныг хүндэтгэн үзэх шаалтгаангүй тасалсан талаарх мэдээллийг сар бүр нийтэлнэ. Мэдээллийг тухайн сар дууссанаас хойших 7 хоногийн дотор нийтэлнэ. (Дэгийн §164)

9. БҮГД НАЙРАМДАХ СЛОВАК УЛС²³⁷

Парламент дахь сахилга баттай холбоотой харилцааг Үндсэн хууль (75 дугаар зүйл – “Парламентын гишүүний тангараг”) болон Үндэсний зөвлөлийн дэгийн тухай хуулийн “Сахилгын арга хэмжээ” гэсэн 20 дугаар бүлэг (2, 32, 39, 57, 135-139 дүгээр зүйл)-ээр зохицуулна.²³⁸

Дор дурдсан зөрчилд парламентын гишүүнд сахилгын шийтгэл ногдуулна (Дэгийн §135):

- парламентын хэвийн үйл ажиллагааг тасалдуулсан бол;
- өөр бусад гишүүний өмнөөс санал өгсөн бол;
- гишүүн өргөсөн тангаргаа ноцтой зөрчсөн зэрэг орж байна.

Хуралдааныг хэвийн явуулахтай холбоотой зөрчил гаргасан гишүүнд Хуралдаан даргалагч дор дурдсан арга хэмжээг авна (Дэгийн §32). Үүнд:

- хэлэлцэж буй асуудлын сэдвээс хальж хазайсан бол сануулах (Дэгийн §32.1);
- зөвшөөрөл олгосон минутаас хэтрүүлэн ярьсан бол гишүүний үгийг таслах, гишүүн биеэ зүй бус авч явсан бол шаардлага тавих, шаардлагыг хүлээн аваагүй бол Спикер зөрчил гаргасан гишүүнийг тухайн өдрийн хэлэлцүүлэгт оролцох эрхийг нь хасна. Гишүүн санал хураалтад оролцох эрхтэй байна (Дэгийн §32.2);
- галт зэвсэг, тэсрэх бодис, мэдээ алдуулах төхөөрөмж болон бодис, эсхүл зөөврийн харилцаа холбооны хэрэгслийг Нэгдсэн чуулганы танхимд оруулахыг хориглоно, энэхүү заалтыг зөрчсөн этгээдийн тухайн өдрийн хуралдаанд оролцох эрхийг нь хасна (Дэгийн §32.3);
- 32.2-3-т заасны дагуу хуралдаанд оролцох эрхээ хасуулсан гишүүнийг тухай өдрийн хуралдааныг хүндэтгэн үзэх шалтгаангүй хуралдааныг тасалсанд тооцно;
- 32.1-3-т заасан шийтгэл хүлээсэн гишүүн шийтгэл ногдуулмагц гомдол гаргах эрхтэй байх бөгөөд гомдлыг Үндэсний зөвлөл шийдвэрлэнэ.

Өөр бусад гишүүний өмнөөс санал өгөх зөрчилд донгодох, торгууль, огцруулах зэрэг шийтгэлүүдийг тусгасан байна.

- санал хураалтад аль ч гишүүнийг өөр бусад гишүүд, эсхүл өөр этгээд орлохыг хориглоно. Өөр гишүүний өмнөөс санал өгсөн гишүүнд 136.2.b (a Member in the case of breach of the ban on voting for another Member)-д заасан журмын дагуу шийтгэлийг ногдуулна (39.6);
- гишүүний бүрэн эрх, халдашгүй байдлын хороо нь гишүүнийг өөр гишүүний өмнөөс санал өгснийг тогтоосон тохиолдолд Үндэсний зөвлөлд гишүүнд донгодох шийтгэл, мөн 1000 еврогийн торгууль ногдуулахыг санал болгоно. (Дэгийн §139.2);

²³⁷ МХШҮХ-ийн Судалгаа, Мэдээлэл, Лавлагааны албаны судалгаа, Парламентын гишүүнд хариуцлага тооцох эрх зүйн зохицуулалт: Бусад орны туршлага (Харьцуулсан судалгаа СТ-18/203)

²³⁸ https://www.nrsr.sk/web/Static/en-US/NRSR/Dokumenty/rules_of_procedure.pdf хандсан 2020.08.29

- гишүүний бүрэн эрх, халдашгүй байдлын хороо нь гишүүнийг тангаргаа ноцтой зөрчсөн, эсхүл гишүүний өмнөөс санал өгөхийг хориглосныг зөрчсөн нь тогтоогдвол гишүүнийг огцруулах санал гаргаж болно (Дэгийн §139.3).

Парламентын гишүүний ёс зүйн зөрчилтэй холбоотой асуудлаар дараах зохицуулалтыг тусгасан байна. Үүнд:

- Гишүүний бүрэн эрх, халдашгүй байдлын хороо нь парламентын гишүүнийг ёс зүйн алдаа гаргасан гэж тооцсон тохиолдолд зөрчил гаргасан гишүүнд 500 хүртэл еврогийн торгууль ногдуулахыг Үндэсний зөвлөлд санал болгоно (Дэгийн §139.1).

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Lundie, R. (2013). *That's It, You're Out: Disorderly Conduct in the House of Representatives from 1901 to 2013*. Parliamentary Library. https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp1314/DisorderlyConduct
- The Washington Post, April 13, 2016.
- <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/04/12/this-is-all-it-takes-to-get-kicked-out-of-britains-parliament/>
- МХШҮХ-ийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны албаны судалгаа, Парламентын гишүүнд хариуцлага тооцох эрх зүйн зохицуулалт: Бусад орны туршлага (Харьцуулсан судалгаа СТ-18/203)
- Австралийн парламентын Төлөөлөгчдийн танхимын цахим хуудас, нэр томъёоны тайлбар толь <https://www.aph.gov.au/Help/Glossary>
- Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх нь төсөл, Австралийн Холбооны Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэг, гарын авлага, 2019 он.
- Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх нь төсөл, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Бундестангийн хуралдааны дэг, гарын авлага, 2019 он.
- Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх нь төсөл, Оросын Холбооны Улсын Төрийн Думын Регламент, гарын авлага, 2019 он.
- Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх нь төсөл, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хууль, гарын авлага, 2019 он.
- Л.Өлзийсайхан, Парламентын хуралдааны дэгийн онол, арга зүйн үндэс, 2010 он.
- Л.Өлзийсайхан. Монгол Улсын Их Хурлын Чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн дүн шинжилгээ. 2019 он.
- Японы дээд танхимын цахим хуудас, Парламентын тухай хууль <https://www.sangiin.go.jp/eng/law/diet/index.htm>
- Сингапурын парламентын цахим хуудас, Парламентын хуралдааны дэг, 2017 он
- <https://www.parliament.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/standing-orders-of-the-parliament-of-singapore.pdf>
- Lundie, R. (2013). *That's It, You're Out: Disorderly Conduct in the House of Representatives from 1901 to 2013*. Parliamentary Library
- <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80060000.pdf>
- https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_117333.pdf
- <https://www.sangiin.go.jp/eng/law/rothoc/index.htm#ChapterXVIII>

УИХ.МН
СУДАЛГААНЫ САН

ХАВСРАЛТ

Хүснэгт 1. 1901-2016 онд Австралийн Холбооны Улсын Төлөөлөгчдийн Танхимын хуралдааны дэг зөрчих үед авсан арга хэмжээний тоо²³⁹

Хугацаа	Шийтгэлийн тоо	Хувь
1 цаг үг хэлэх эрхийг хасах	1 422	75.8
Танхимаас 15 минут гаргах	1	0.1
Тухайн өдрийн хуралдааны үлдсэн хугацаанд оролцох эрхийг хасах	89	4.7
24 цаг хуралдаанд оролцох эрхийг хасах	203	10.8
Тухайн өдрийг оролцуулаад 2 өдөр оролцох эрхийг хасах (Танхимын шийдвэр)	1	0.1
Тухайн өдрийн хуралдааны үлдсэн хугацаанд мөн дараагийн 3 удаагийн хуралдаанд оролцох эрхийг хасах	4	0.2
1 долоо хоног; 7 өдөр; тухайн өдрийн хуралдааны үлдсэн хугацаанд мөн дараагийн 7 өдрийн хуралдаанд оролцох эрхийг хасах	18	1
Тухайн өдрийг оролцуулаад 7 өдрийн хуралдаанд оролцох эрхийг хасах (Танхимын шийдвэр)	1	0.1
1 сар оролцох эрхийг хасах		
Чуулганы үлдсэн хугацаанд оролцох эрхийг хасах (Танхимын шийдвэр)	1	0.1
Асуудлыг хэрэгсэхгүй болгосон	132	7
Санал хураалтаар хүчингүй болгосон	3	0.2
Нийт	1 876	100

1901-2016 онд Австралийн Холбооны Улсын Төлөөлөгчдийн Танхимын хуралдааны зөвхөн нэг тохиолдолд чуулганы үеэр гурван удаа нэрлэх шийтгэл хүлээж шалтгаанаар нэг сарын хугацаанд гишүүний хуралдаанд оролцох эрхийг хасах тохиолдол гарсан байна. Харин 18 тохиолдолд чуулганы хугацаанд хоёр удаа нэрлэх шийтгэл хүлээж долоо хоног, эсхүл долоон хуралдаанд оролцох эрхийг хассан байна.

Мөн энэ хугацаанд 22 гишүүнийг нэрлэж, хуралдаанаас гарах шаардлагыг татгалзсаны улмаас Дэг сахиулах үүрэг бүхий албан тушаалтан (Sergeant-at-Arms)-ы тусламжтайгаар танхимаас гаргасан байна.

UIN.MN
СУДАЛГААНЫ САН

²³⁹ Lundie, R. (2013). *That's It, You're Out: Disorderly Conduct in the House of Representatives from 1901 to 2013*. Parliamentary Library

Хүснэгт 2. 1996-2016 онд Австралийн Холбооны Улсын 38-44 дэх парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд гишүүдийн дэг зөрчсөн шийтгэл ногдуулсан үндэслэл²⁴⁰

Шийтгэл ногдуулсан үндэслэл	38	39	40	41	42	43	44	Нийт
Хуралдааны хэлэлцэх асуудлын товын дарааллыг алдагдуулах	5	3	–	1	27	23	29	88
Хурлын даргыг үл хүндэтгэх	5	2	6	3	8	4	11	39
Дэгийн зөрчил гаргах	5	7	4	36	53	29	36	170
Үг хэлэхэд саад учруулах	48	108	80	177	78	222	448	1161
Хурлын дарга эсхүл гишүүнийг хувийн сэдлээр шүүмжлэх	–	2	5	1	1	–	–	9
Суудалдаа суухаас татгалзах		–	–	–	1	–	–	6
Үгээ буцааж татахаас татгалзах	3	1	2	4	–	–	–	10
Танхимаас гарахыг татгалзах	2	–	–	1	–	–	–	3
Нийт	73	123	97	223	168	278	524	1486

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

²⁴⁰ Lundie, R. (2013). *That's It, You're Out: Disorderly Conduct in the House of Representatives from 1901 to 2013*. Parliamentary Library